

P r i k a z i i o s v r t i

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP POVIJEST JEDNOG SUKOPA, ZA BUDUĆNOST NOVIH SUSRETA. TURSKA PRISUTNOST U DALMACIJI OD 16. DO 18. STOLJEĆA

Klis, 18. siječnja 2024.

Katolički bogoslovni fakultet uz potporu Sveučilišta Oxford u okviru programa 'New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe' koji financira Zaklada John Templeton organizirao je međunarodni znanstveni skup 18. siječnja 2024. Međunarodni znanstveni skup *Povijest jednog sukoba za budućnost novih susreta. Turska prisutnost u Dalmaciji od 16. do 18. stoljeća* održan je na Kliškoj tvrđavi u dvorani Topnička vojarna. Na skupu je sudjelovalo jedanaest predavača iz Hrvatske, Srbije te Bosne i Hercegovine, koji su svojim predavanjima pokušali približiti odnos kršćana i Turaka na našem području.

Na početku skupa prigodnim se pozdravom gostima i predavačima obratio zamjenik župana Splitsko - dalmatinske županije Stipe Čogelja, koji je pozdravio goste i predavače te prenio pozdrave župana Blaženka Bobana. Dožupan Čogelja je istaknuo kako je ova tema važna i aktualna i danas za naše društvo te istaknuo kako mu je i privatno ova tema zanimljiva te da će ostati na svim predavanjima. Nakon zamjenika župana prisutnima se obratio Jakov Vetma, načelnik Općine Klis, ujedno i domaćin ovoga Međunarodnog znanstvenog skupa. Načelnik je izrazio radost što je upravo Klis domaćin ovakvoga susreta te iznio kako njegovo prezime s još dva kliška prezimena potječe još iz turskih vremena.

Međunarodnu znanstvenu konferenciju svečano je otvorio dekan Katoličkoga bogoslovnog fakulteta izv. prof. dr. sc. Šimun Bilokapić te istaknuo: „Vjerujem da nema odraslog čovjeka koji se rodio i živi na ovim prostorima između Jadranske obale, Kamešnice, Dinare i Velebita te između naših prelijepih rijeka Cetine, Neretve i Zrmanje, te čovjeka koji imalo vodi računa o svojem identitetu i vlastitom dostojanstvu, a da ga ne bi zanimala ova tema. Ovaj prostor

na kojem živimo oblikovao je naš identitet te će oblikovati identitete naše djece. Zato je vrlo važno podsjećati se, učiti i nanovo pamtiti. Jer tko ne uči iz svoje povijesti i tko je ne cijeni taj ne može utvrditi sadašnjost, a budućnost će mu biti vrlo upitna.“

Nakon uvodnih govora prvu su sesiju otvorili prof. dr. sc. Ivan Bodrožić, voditelj projekta, i doktorandica Maja Rončević temom „Važnost Klisa u vrijeme osmanske vlasti (1537. – 1648.) prema novoobjavljenim turskim dokumentima“. Predavači su istaknuli kako se do sada dosta pisalo o važnosti Klisa te o njegovu padu u osmanske ruke, ističući njegovu važnost za obranu Splita i sigurnost Dalmacije. Jednako tako isticalo se značenje njegova oslobođenja 1596. te potom onog konačnog 1648., no malo se istraživalo o važnosti iste utvrde za Turke i tursku upravu, ma kako to po sebi bilo vrlo razumljivo. Iz novoobjavljenih dokumenata iščitava se koliko je bio i administrativno i vojno i strateški važan za osmansku upravu. Vrlo je uočljiva njegova administrativna uloga, jer je postao središtem sandžaka kojem su gravitirali dalmatinski krajevi pod osmanskom upravom, uključujući Poljica.

Drugo predavanje prve sesije održali su Neven Isailović i Aleksandar Jakovljević, naslovljeno „Uloga Hercegovačkog sandžaka u širenju osmanskog utjecaja na područje između Neretve i Cetine u kasnom srednjem i ranom novom vijeku“. U predavanju su istaknuli vodeću ulogu Hercegovačkog sandžaka u širenju osmanske vlasti i utjecaja na područje srednjovjekovnog Hrvatskog Kraljevstva u razdoblju od 1465., kada je najveći dio Hercegovine zemlje pao pod tursku vlast, do sredine 16. stoljeća, kada je u južnoj Hrvatskoj došlo do jasnijeg razgraničenja utjecaja Hercegovačkog i Bosanskog sandžaka. Poseban slučaj predstavljaju Poljica kao teritorij u kojem je zajednica lokalnih plemića štitila svoju autonomiju sporazumima s Osmanlijama i s Mlečanima, već od posljednje četvrtine 15. stoljeća. Proces njihovog postupnog prihvaćanja osmanske vlasti može se pratiti sve do polovine 16. stoljeća, a značajan izvor predstavljaju neobjavljeni osmanski dokumenti koje su sačuvale poljičke obitelji i franjevački samostani u srednjoj Dalmaciji.

Prof. Zdenko Dundović održao je predavanje „Pokršteni Turci u 17. stoljeću prema matičnim knjigama župe sv. Dujma u Splitu“. Prof. Dundović je na temelju upisanih podataka o krštenju Turaka u maticama župe sv. Dujma u Splitu, analizirao učestalost, uzroke i posljedice pokrštavanja Turaka i osoba s osmanskoga teritorija u splitskome zaleđu i širem okruženju te pokušao iznijeti osnovne kvantitativne i kvalitativne podatke o pokrštenima. Predavač je analizirajući podatke napravio korelaciju s pokrštavanji-

ma u drugima dalmatinskim komunama (Zadar, Šibenik...) te je nastojao utvrditi u kojoj su mjeri pokršćavanja inovjeraca u Splitu bila povezana s trgovinom robljem u Mletačkoj Dalmaciji u razmatranome razdoblju.

Prvu sesiju zatvorio je izv. prof. dr. sc. Milenko Krešić predavanjem „Između Mletaka i Osmanlija: život katolika na području Trebinjsko-mrkanske biskupije od sredine 17. do sredine 18. stoljeća“. Predavač je opisao život katolika Trebinjsko-mrkanske biskupije, koja je u crkvenoadministrativnom smislu bila sastavni dio Dubrovačke metropolije, a u državopravnom smislu dio Osmanskog Carstva. Pored stradanja, u predavanju je opisao i crkveni život, odnosno crkveno uređenje ovog područja kao i razgraničenja koja su se događala nakon ratova. Naglasak je stavljen na svakodnevni život ovdašnjih katolika pod osmanskom vlašću, a predavač svoje izlaganje temelji na izvještajima biskupa i svećenika s terena koji se čuvaju u Arhivu Dikasterija za evangelizaciju (nekadašnja Propaganada) u Rimu te na temelju dostupnih osmanskih i dubrovačkih izvora. Po završetku predavanja uslijedila je rasprava.

Drugu sesiju otvorio je doc. dr. sc. Ivan Macut predavanjem „Susret kršćanstva i islama u misli pape Franje“. Profesor Macut je istaknuo kako od samog nastanka islama, kršćanstvo i islam žive u međusobnom suodnosu, a taj suodnos karakteriziraju i plodonosni susreti i krvavi sukobi. O suživotu i sukobu kršćanstva i islama na poseban je način svjedok kršćanska Dalmacija pod tursko-islamskom vlašću dugi niz godina. Rimski prvosvećenici – pape – svojim nastupima i susretima itekako mogu pridonijeti plodonosnom susretu ovih dviju iznimno važnih religija za suvremeni svijet. Predavač je u svom predavanju izložio doprinos pape Franje plodonosnom susretu kršćanstva i islama. Naznačio je glavne teme promišljanja i najvažnije naglaske o važnim temama između kršćanstva i islama, s posebnim fokusom na plodonosniji suživot i umanjivanje mogućih napetosti i sukoba kršćana i muslimana po cijelom svijetu.

Drugo predavanje održao je prof. dr. sc. Alojzije Čondić, „Pastoral i glagoljaši u Poljičko-radobiljskomu dekanatu i Makarskoj biskupiji pod turskom i mletačkom vlašću“. Glagoljaši su svećenici koji su pastoralno djelovali i živjeli s vjernicima služeći se u bogoslužju staroslavenskim jezikom, koji je puku bio razumljiviji od službenoga latinskog. Revnim služenjem bili su bliski običnomu kršćanskom puku i naviještajući vjeru očuvali su hrvatski jezik, narodnu svijest i kulturu. Profesor Čondić je u dva dijela izložio pastoral svećenika glagoljaša u Poljičko-radobiljskomu dekanatu i

nekim župama Makarske biskupije u doba tursko-mletačke vlasti. U prvomu dijelu predočuje crkveni ustroj Poljičko-radobiljskoga dekanata i društveno-pastoralno stanje u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji te odnos splitskih biskupa prema glagoljašima. Potom prikazuje način izobrazbe glagoljaških pripravnika i pastoralni rad glagoljaša u Poljičko-radobiljskom dekanatu. U drugomu dijelu opisuje pastoralno djelovanje glagoljaša u trima župama Makarske biskupije.

Pastoralnom tematikom bavio se i doc. dr. sc. Ivica Jurić u predavanju naslovljenom „Specifičnosti pastoralnog djelovanja franjevaca na području Dalmacije pod osmanskom vlašću“. Predavač s povijesnog i teološko-pastoralnog stajališta istražuje život i pastoralno djelovanje franjevaca današnje Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja na području Dalmacije pod osmanskom vlašću (16. - 18. st.). Da bi se što cjelovitije shvatio povijesni kontekst u kojem se pastoralni rad odvijao, profesor Jurić je u prvom dijelu opisao društveno-kulturne okolnosti u kojima se Dalmacija u to vrijeme nalazila. Nakon toga osvjetljuje crkvene okolnosti, načine pastoralnog djelovanja i življenja vjere, osobito u svjetlu dostupnih prijevoda turskih dokumenata iz navedenog vremena. U zaključnom dijelu izlagač je donio teološko-pastoralnu prosudbu navedenog razdoblja, uočavajući posljedice koje je osmanlijska okupacija 'ostavila' na pastoralni rad, osobito u zapadnom dijelu Dalmacije.

Predavanjem naslovljenim „Pastoralno djelovanje na području današnje Like u vrijeme turske vladavine (16. – 18. st.)“ izv. prof. dr. sc. Nikola Vranješ zaključuje pastoralnu tematiku ovog međunarodnog skupa. Doba turske vladavine na području današnje Like složeno je povijesno razdoblje u kojemu su i društvena i crkvena sastavnica bile bitno prilagođene iznimno nepovoljnim prilikama. To je razdoblje utjecalo i na niz elemenata budućih povijesnih procesa koji će se odvijati nakon odlaska Turaka s ovih prostora. Prof. Vranješ je na način teološko-pastoralnog razlučivanja ponajprije ukazao na značajke društveno-kulturnog i crkvenog konteksta života u naznačenom razdoblju. Na temelju toga prepoznao je i izdvojio bitne značajke, tj. bitne oznake, ali i prepreke i ograničenja pastoralnog djelovanja. Na kraju predavanja uočio je i istaknuo one elemente odnosnih procesa koji će uvjetovati pastoralno djelovanje nakon 17. st., tj. nakon završetka turske prevlasti na ovim prostorima.

Posljednje predavanje na skupu, naslovljeno „Slika islama na grafikama iz knjižnih izdanja koja se čuvaju u Dalmaciji – odabrani primjeri“, održala je magistrica povijesti i povijesti umjetnosti Klara Čapalija. Na početku predavanja istaknula je kako je ovo pre-

davanje dio veće studije kojoj je cilj istražiti sliku vjerskih drugosti na grafikama iz knjižnih izdanja koja se čuvaju u Dalmaciji. Iako islam ne možemo tretirati kao *drugost* na onom dijelu Dalmacije koji je činio dio Osmanskog Carstva, on je to svakako bio u očima zapadnih umjetnika koji su izrađivali grafike za knjižna izdanja od kojih se neka i danas čuvaju u samostanskim i drugim zbirkama na dalmatinskoj obali. Kako su prikazi drugosti u slikarstvu rijetki i već obrađeni u stručnoj literaturi, stvorila se potreba za sagledavanjem knjižne građe koja je bila donekle dostupnija i pristupačnija od naručivanja slikarskih djela većih formata, a u dosadašnjim znanstvenim radovima – nedovoljno istražena i prezentirana. Takvi vizualni izvori bili su namijenjeni obrazovanijim čitateljima pa su mogli biti sadržajno bogatiji, a zbog svoje intimnije prirode i eksplicitniji u odnosu na slikarstvo koje je uglavnom imalo javni karakter. Popularnija književna djela nerijetko su doživljavala reizdanja i dopune u kojima se pojavljivala nova grafička oprema, što otvara mogućnost komparacije istih tema ili razumijevanje razloga usmjerenja fokusa na neke druge teme. U tu je svrhu predavačica za svoju temu odabrala nekoliko primjera pronađenih u knjižnici franjevačkog samostana na Poljudu i Sveučilišnoj knjižnici u Splitu.

Nakon zadnjeg predavanja uslijedila je rasprava, a skup je zatvorio voditelj projekta prof. Bodrožić, koji je sudionike pozvao u vođeno razgledavanje Kliške tvrđave u organizaciji domaćina, Kliških uskoka.

Maja Rončević
KBF Sveučilišta u Splitu